

ДНИ НА МЕДИЙНАТА ГРАМОТНОСТ

(февруари 2019)

Допълнителни насоки към урок и родителската среща за Онлайн тормоз - Нетикет (1-4. клас)

Тук можете да прочетете подробна информация за това как българските деца използват интернет, кои са основните рискове за групата 1-4. клас, както и какви съвети можете да дадете на родителите. Можете да използвате тази информация по Ваша преценка според контекста на Вашия клас.

Днешните деца растат в ерата на дигиталните технологии и интернет, но това съвсем не значи, че имат необходимите умения, за да бъде използването им полезно и безопасно. Целта на урока в две части за ученици от 1. до 4. клас е да запознае децата с основните правила за поведение в интернет („нетикет“), както и да им помогне да развият стратегии за справяне с проблемни ситуации, включително и онлайн тормоз. Чрез екипна и интерактивна работа децата ще научат що нетикет, какви са основните правила за поведение в интернет, как могат да се чувстват по-добре и по-защитени в интернет, както и какво могат да направят, ако имат проблем в интернет.

Каква е ситуацията

През 2016 г. Националният център за безопасен интернет проведе национално представително изследване „Децата на България онлайн“, обхващащо над 1000 деца из цялата страна, както и техните родители (повече за самото изследване можете да прочетете тук: <https://www.safenet.bg/bg/materiali>). Това са част от ключовите открития от изследването:

- **Децата влизат за първи път в интернет на 7-годишна възраст.**

Докато през 2011 г. децата масово за влизали в интернет за пръв път на 10 г., през 2016 г. първото влизане в Мрежата най-често се случва около 7-годишна възраст. Това означава, че децата имат достъп до глобалната мрежа на възраст, когато все още нямат достатъчно умения да се справят с всички предизвикателства, които тя предоставя. Затова участието на възрастните - учители и родители - е изключително важно. От Националния център за безопасен интернет наблюдаваме засилваща се тенденция децата да влизат все по-рано от посочената по-горе възраст в интернет, което повишава рисковете за децата.

- **Повечето деца ползват мобилни устройства**

Децата все по-рядко използват стационарни компютри и влизат в интернет през мобилни устройства, което означава, че възрастните все по-трудно могат да оказват пряк физически контрол върху поведението на децата онлайн. Затова е особено важно още в самото начало възрастните да помогнат на децата да развият основни умения за използване на онлайн средата, които да ги предпазят от основните рискове и да им помогнат да използват интернет за развитието си. Тези основни умения са известни като “дигитално-медийна грамотност”.

- **73% от децата под 13 г. имат профил в социалните мрежи**

Повечето социални мрежи не позволяват лица под 13 г. да имат профили в тях. Въпреки това близо $\frac{3}{4}$ от българските деца, ненавършили 13 г., имат профили, които много често са незащитени поради посочване на фалшива възраст (обикновено е зададена възраст на пълнолетен човек). Това излага децата на висок риск от нежелани контакти и попадане на неподходящо съдържание. Участието на родител при създаването на профил и използването на настройките за максимална защита може донякъде да намали рисковете, макар че често родители не са запознати с филтрите и възможните опции, с които могат да защитят профила на детето си. Също така всяко трето дете има публичен профил и не използва настройките за поверителност и защита, което го излага на допълнителни рискове от нежелани контакти.

- **10% са получавали съобщение със сексуално съдържание**

Всяко десето дете споделя, че е получавало съобщение със сексуално съдържание. Много е вероятно процентът да е по-висок, но децата да се притесняват да го споделят.

- **21% са се срещали на живо с някого, когото познават само от Мрежата (при 15-17-годишните – 39%)**

Любопитството и вродената изследователска страст на децата ги кара да подценяват опасностите и да се съгласяват на срещи на живо с хора, които познават само от интернет. Част от децата не споделят това с родителите си от страх да не бъдат наказани.

- **Половината деца признават, че не могат да отличат вярно от невярно в интернет**

Липсата на опит и знания позволява децата лесно да бъдат заблуждавани и манипулирани. Затова е необходимо от най-ранна възраст у тях да се развива критично мислене и всички останали умения, свързани с дигитално-медийната грамотност.

Рискове за децата в начална училищна възраст

Възрастовата група 7-10/11 г. започва все по-активно да използва мобилни устройства и интернет. Децата на тази възраст обаче все още нямат достатъчно добре изградени умения за справяне в проблемни ситуации, което ги прави потенциални жертви на определени рискове:

- **Онлайн тормоз** – това е използването на интернет за нанасяне на емоционална вреда на други хора. Това е и най-често срещаният риск за децата в България - Консултативната линия към Националния център за безопасен интернет получава най-много сигнали именно за онлайн тормоз. Много често той бива използван от деца и тийнейджъри като начин да обидят, отмъстят или просто да се пошегуват с приятелите си, като често се корени в отношенията между децата в училище. Това, което прави онлайн тормоза особено нараняващ, е, че случва в интернет, т.е. той може да бъде непрекъснат и може да бъде видян от много хора (напр. сбиването между двама ученици може да има няколко непосредствени свидетели, но обиден коментар в интернет може да бъде видян от стотици хора).

С началото на училищните години децата започват да развиват все повече социалните си умения за общуване с другите, за следване на правила и за самостоятелност. Употребата на интернет също придобива нов характер – детските игри стават по-сложни, децата обменят опит в класната стая, част от тях дори вече използват социални мрежи. Много разпространени в тази възраст са и общите чатове на класа (напр. във Viber), където децата лесно могат да станат жертва на подигравки от съучениците си.

За децата в тази възрастова група най-важно е разпознаването на проблема и търсенето на подкрепа от по-възрастен, ако те не могат да намерят собствено решение. В началното училище голяма част от проблемите между децата се разрешават бързо и успешно, защото класният ръководител е почти неотлъчно до тях, а родителите са силно въввлечени в приятелския им кръг.

- **Излагане на неподходящо съдържание** – неподходящото съдържание може да бъде снимки, видеоклипове или филми със сексуално съдържание, предназначени за хора, навършили 18-годишна възраст, или сцени с агресия и насилие. Попадането на детето на порнографско съдържание може да бъде случайно и нежелано от страна на детето, като резултат от търсене на нещо друго в Мрежата. То може да отвори някой подвеждащ линк, който прехвърля към подобни сайтове за пълнолетни. Разбира се, може да бъде съзнателно и търсено заради породен интерес към секса, сексуалността, другия или своя пол, интимните отношения между мъжете и жените, любовта.

Също така на тази възраст децата често играят игри, в които попадат на реклами с неподходящо съдържание и които могат да ги препратят към такива сайтове. Не е изключено дори самата игра да е описана като подходяща за непълнолетни, но да съдържа неподходящи сцени. Такива сцени могат да бъдат травмиращи за някои деца, тъй като те често не разбират какво гледат.

- **Контакт с непознат** – нарастващата употреба на социални мрежи от децата ги изправя пред риска да станат жертва на недобронамерени хора. Това се подсилва и от факта, че децата, които са под 13-годишна възраст, но имат регистрация в социалните мрежи, обикновено са излъгали за възрастта си, профилите им са незащитени и всеки може да има достъп до информацията в тях.

Макар и много рядко срещан, контактът с педофил може да бъде опасен. Тези хора разчитат на установяването на първоначален контакт с детето, в който се представят за негов връстник. След това постепенно започват да изместват разговорите към сексуална тематика, понякога дори изпращат порнографски снимки или видео, за да убедят детето, че тези неща са напълно нормални. Те правят опит да подмамат детето да си направи снимка или видео по бельо, полуголо или голо. Ако получат снимка или видео от детето, те започват изнудване, като заплашват, че ще разпространят получените снимки/видео, ако детето откаже да изпрати още. В много редки случаи изнудването цели и да принуди детето да се яви на реална среща с цел сексуална злоупотреба с него - по-често събитията остават изцяло в интернет.

Повече за различните опасности, с които се сблъскват децата онлайн, можете да прочете тук:
<https://www.safenet.bg/bg/risks>.

Дигитално-медийна грамотност

Справянето с всички тези рискове, а и много други, се крие в усвояването на дигитално-медийна грамотност. Това е способността да се намира, преценява, използва и произвежда правдива информация в изобилието от медийни и дигитални източници и умението за ефективно и конструктивно взаимодействие с други хора в онлайн среда. Зад това малко троваво определение стои набор от умения, които са ключово важни за пълноценния живот в съвременния свят и които децата трябва да развият с помощта на възрастните, за да могат да реализират пълния си потенциал. Дигитално-медийната грамотност включва няколко елемента:

БЕЗОПАСНОСТ - Техническата безопасност и предпазването от вируси са важни умения в дигитална среда. Важно е обаче да се постави фокус върху здравето и благосъстоянието на децата в социалната среда онлайн. В интернет децата могат да попаднат на неподходящо съдържание с агресивни, сексуални или комерсиални послания, както и на контакти със злонамерени непознати.

Ето някои базови правила, които ще помогнат на детето да бъде по-защитено онлайн:

- Ограничаване на публикуването на лична информация само до минимално необходимото за регистрация в съответния сайт;
- Създаване на защитени профили с възможно най-близката възраст до реалната възраст на детето, за да се ползват защитите за профили на непълнолетни;
- Ограничаване на списъка с приятели и внимателна проверка на искащи приятелство непознати;
- Използване на настройките за защита в максимална степен – отключването на устройството чрез схема, парола или отпечатък;
- Овладяване на умения за докладване и блокиране.

ИНФОРМАЦИЯ - Докато за предишните поколения проблемът е бил как информацията да стигне до детето, за да може то да си изгради пълна и достоверна картина за света, в днешно време проблемът е обратен – как детето да не се дави в потоците информация, които го заливат, как да се научи да отделя вярната от невярната, как да я подреди в цялостна картина и да намери своето място в нея.

За да се научи детето да отсява нужното от ненужното и вярното от невярното, то трябва да овладее следните умения:

- Да сравнява източника на информация с поне още два независими източника. Така то постепенно ще придобие представа кои са по-надеждните източници и с кои следва да внимава.

- Да проверява дали източникът има автор; ако е цитат - дали е посочен авторът, изследването, организацията, които стоят зад тези твърдения.
- Да проверява датата на публикация. Често вниманието ни е насочено към стари новини, които са изгубили давност.
- Да се обръща за потвърждение към експерт в съответната област. Така ще научи различните роли на хората в обществото и ще има смелостта да задава въпроси.

КОМУНИКАЦИЯ - Важна част от дигиталния живот на децата е общуването. Както в реалния живот, така и във виртуалния има определени правила, които улесняват комуникацията и я правят по-ефективна. Така нареченият „нетикет“ дава някои важни насоки, с които е добре децата да се запознаят от ранна възраст:

- когато започват разговор, да поздравяват;
- да бъдат вежливи с другите и да не отговарят на обиди;
- да уважават правото на другия да има различно мнение от тяхното;
- да не обиждат другите, дори да са привидно скрити зад псевдоним;
- да не споделят информация за други хора, без първо да са взели тяхното съгласие;
- да уважават авторското право;
- да пишат с малки букви, тъй като големите се възприемат като повишаване на тон;
- по възможност да използват кирилица, когато пишат онлайн.

СЪДЪРЖАНИЕ - Интернет е среда, която стимулира творческото начало у децата. Бързо и лесно, в контакт с техни връстници или чрез обучителни видеоматериали и програми те могат да се научат да създават собствено съдържание. Възможността „да блеснат“ със своите произведения е силен стимул да се развиват в тази посока. За да се чувстват уверени, интересувайте се от това, което правят, и ги поощрявайте да експериментират. Хвалете ги за постиженията, а ги учете да възприемат несполуките като неизбежна част от обучението. Основният риск в тази област се крие в неумението на децата да предвидят последствията от създаването или разпространението на определено съдържание. Онлайн технологиите могат да градят мостове на приятелство, признание и престиж сред връстниците, но могат и да станат повод за тормоз, да разрушат връзките между хората или да наранят жестоко.

РЕШАВАНЕ НА ПРОБЛЕМИ - С напредването на възрастта е нормално децата да стават самостоятелни не само в реалния живот, а и когато сърфират в интернет. Това понякога ги излага на повече рискове, но именно такива ситуации помагат за изграждане на умения за справяне, когато има реална заплаха. Ето защо премерените рискове са полезни, а ако нещата излязат от контрол, способността на детето да потърси помощ е от особена важност. **Националният център за безопасен интернет Safenet.bg** е на Ваше разположение за съвет и подкрепа независимо дали се отнася до психическото състояние на детето, или до технически въпрос, чрез нашите квалифицирани консултанти на тел. 124 123 и на чат линията (през www.safenet.bg).

Работа с родители и тяхната роля

В тази възраст родителите все още са по-близо до онлайн света на своите деца. Важно е те да бъдат ангажирани с това какво прави детето им в интернет, за да могат да го насочват и

подкрепят при възникването на някакъв проблем. Ето няколко неща, които родителите могат да правят, за да се чувстват децата им в безопасност в интернет:

- **Личен пример – “Ето как съм си направил профила в...”**

Децата в най-голяма степен имитират поведението на родителите си и затова всеки родител на първо място трябва да направи оценка на собственото си поведение в интернет - дали не публикува неподходяща информация, дали не пренебрегва общуването на живо за сметка на онлайн контактите си, дали не се доверява на непроверени източници... Когато родителят включва детето в своите занимания онлайн - там, където е подходящо, разбира се - той му дава най-добрите уроци за повишаване на дигитално-медийната грамотност.

- **Разговори, разговори, разговори... И много изслушване.**

Нищо не предпазва детето по-добре от доверието в родителя. За да може то да развива такова доверие и в областта на онлайн живота си, родителят трябва да е готов да изслушва споделянето за нещата, които са интересни на детето, да говори с него за нещата, които го вълнуват, и да му помага да се справя с проблемите, а не да го наказва. За родителя най-добрият начин да разберете дали детето му има проблеми онлайн, е да го изслушва винаги когато то иска да сподели нещо с него.

- **Никога не е рано за разговора за секса!**

За да не се окаже детето неподготвено за това, на което може да попадне в интернет, от много рано родителите трябва да са говорили с него по подходящ начин за интимната страна на отношенията между мъжете и жените. Така дори и да се случи детето да попадне на шокиращи снимки или кадри, то ще е готово да обсъди това с родителите си и по-лесно ще се справи с неприятното преживяване.

- **Програми за родителски контрол**

Инсталирането на програми за родителски контрол е добро решение за предпазване на децата от нежелан контакт или неподходящо съдържание, но то работи докъм 9-10-годишна възраст на децата. След това те се научават да избягват защитите или да ползват чужди устройства, за да достигат до забранено съдържание. Инсталирането на програма за родителски контрол не трябва да става тайно от детето - то трябва да е наясно, че родителят прави това, за да го защити от недоброжелатели и да му помогне в случай на нужда.

- **Съвместни занимания – онлайн и офлайн**

Съвместните занимания онлайн и офлайн повишават доверието между децата и родителите и изграждат у децата навика да обсъждат това, което се случва с тях – както реално, така и виртуално – с най-близките си хора. Така при възникване на проблем родителите могат да реагират навреме и децата да се чувстват по-сигурни и защитени.

- **Участие в учебните дейности през уебсвързани устройства**

Важна част от изграждането на доверие и развиването на дигитално-медийната грамотност е участието на родителите в учебните дейности, особено ако в тях има включено използването

на уебсвързани устройства. Така детето се чувства подкрепено в усвояването на нови знания, а понякога и родителят има какво да научи от новите умения на детето.

КОЙ МОЖЕ ДА НИ ПОМОГНЕ?

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА БЕЗОПАСЕН ИНТЕРНЕТ

На Консултативната линия – чат през сайта www.safenet.bg или на телефон **124 123** (15 ст. за целия разговор) всеки работен ден от 10 до 18 ч. деца, родители и учители могат да получат консултация в реално време от квалифицирани психолози.

Повече информация можете да намерите на сайта на Национален център за безопасен интернет: www.safenet.bg